

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Band: 72 (1959)

Artikel: L'hom da Vau
Autor: Bott-Filli, Chatrina
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-224355>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 08.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

L'hom da Vau

Da Chatrina Bott-Filli (Pled da la Val Müstair)

Blau es quel tschêl chi's combla sur da la Val Vau, pür blau sco l'aua dal lai da Rims. Ed eir quella bütta be inavò — ed in bratschadas plainas — las uondas aivras dal glüschir d'instà. — Cajò aint illa val brascha il sulai süllas gravas da crappa-luf — e savurs chodas as sfladan intuorn la zuondra e süllas costas dals jünaivers. Our da müs-chel da quà e da tschà cuccan ils chantarels sco guotuns dad or pür. — Ma immez la val — sün ün plan sco stat chavri — tanter mürs e lattas fallombras ravascha intuorn ün pêr chadrets ed üna muschna da crappa l'istorgia dad üna jà . . . Lura passa üna sgrischida tras ils uats. Ils mürs as scrolan sco suot suspürs e las müraglias veglias schlaffan lur crappa güst sco aposta be per quai via . . . e sco schi s'algordezzan amo da tuot. — Quai dà ün pa puolvra chi sfarina ils travuns e chi tschercha da zoppar suot üna brüscha fin a quella curius'istorgia da l'hom da Vau.

Ma da not — cur cha tuot dorma — e cha be las tschuettas cloman cun vusch raqua nan da la spuonda dal lavinèr da tschella vart da l'aua, — tschegnan giò dal prüm chant süsur la val duos dschembers our dal schmort clergluna cun lur aguoglias dad argient. I muaintan las tschimas e dan dal cheu, perchè ils veiders böschs nu tavellan, ma i san tuot

«Ve Schiolina», disch Crispin, «ve, nus giain darcheu sü dal truoi ed aint vers Döss Radond». El t'illa srainta. E Schiolina, la sterniglia, guarda cun ögliuns sü per Crispin lur pasteret chi va cun ellas bod minchadi per ün pêr uras a paschainter sül pasch süsur la Val. — E quant jent ch'el as fa our da la puolvra . . . quai san be ellas. — Be ch'el nun haja da güdar a travaschar a Barnardun, il patrun da la suosta Dador-Mora. Ün grond homun cun survaschellas nairas, cun

lungs mustaps mal tondüts, ün hom temü da tuot la glied. Be bricha dals chavallers, da quels chi vegnan culla soma nan da Frael e sur il Döss Radond . . . na, quels salüda el eir adüna cun tschera riantada e cun ün far be plain da plaschantinas. — Barnardun, quai ais quel hom, chi cour'in Val s'avaiva lità bod cun minchün e chi avant bliers ons eira gnü sü da Müstair per passantar seis dis sulet sü qua illa suldüna da val Vau. Be a Crispin, quel orfen da Portatschas, avai'el tut cun sai, brich per t'il far ün serv e neir pervia da quell'improvischiun ch'el vaiva dat a sia mamma ant ch'ella moura, — sco chi paraiva sulettamaing be per avoir inchün chi t'il güdess pro seis malfats e sias ouvras tuorblas.

«Ve Schiolina», . . . nu vezzast suot ils larschs tuot quel pancuc chi glüscha sco prüi sur not. Tschütta la Muttla là via pro'l bajun, — pür craja ella savura las arschüclas da sterza saira» . . . E Crispin passa glischond cul man sur quel spi dür da la chavretta e rasp'ün pèr frastüels sechs our dal parsepan.

Crispin es ün puobet malnudri, cun ün'ögliada temantada e cun chavels malruelats. Mo co pudess quai esser oter:

Hom da schoppa, bov da strom e chayai da palü
sun tots trais chi nu polan plü

e quant rarischem sun quels baccuns chi sustaintan quia sün maisa da Barnardun. Mo Cripin es eir uschigliö ün pover puobet a l'abandun. El nun ha ingün chi t'il disch: «Crispin, dà bada sün tia büschmainta, — hajast chüra da tia sandà. At ruella mincha di. Be chi chi ais eir net dadourvart, dà libra via al dadaint. Na, ingün nu al disch quai e suvent as sainta el tant sulet.

Quai unic char ch'el rabla intuorn sai, sun sias trais chavrettas, sun Schiolina, la chavra muttla e la Schironcla. — Da Barnardun as temma el, — schi, el as sgrischa da seis cumonds. Ingio ch'el va ed ingio ch'el sta t'il clingian quellas ditas crüjas aint ill'ureglia: — Cha'l Segner at cumpogna cun crapp'i cun rancogna . . .

E tuot las jadas ch'els da not as fan da lavurar vi da las provischius dals chavallers, mincha jada ch'el passa cun quellas tschintas taisas da munaida sü da bural-zoppà sün stüetta da palantschin sainta'l üna vusch. E co ch'el t'illa sainta . . . clera, düra e plaina da rimprovers e güst sco sch'ella's palantess be dasper el, — la vusch da sia mamma: «Crispin . . . mo quai nun es tes fat! Crispin tü ingolast!» E lura sul e cun cling da vaider: «Rob'ingolada ha cuorta dürada!

Mo güsta dasper quista vusch imnatschan quellas survaschellas nairas, quels ögls fops e quella jerla aspra da Barnardun: «Quai chi nun es bun pel prer es bun pel caluoster . . .» e da quella vusch ha'l temma, ha'l üna temma naira.

Sulas e curiosas tarlondas as teschan intuorn la singulara persuna da Barnardun. E giò'n cumün minchün t'il va our d'via, ha temma dad el sco da la mala chassa. Be brich t'il inscuntrar — id ais sco scha'l nosch spiert chi t'il ha prais, gess via eir sün quels daspera. Cha Barnardun viv'üna sula vita dal puchà, quai sa minchün. E tanter tuot quel puchà as muainta Crispin cun aint il cour la vusch da sia mamma.

«Schiolina . . . pür craja . . . cur chi ramögli vegni terrain — e cur cha'l möz es plain va'l sura.» Quai disch la vusch aint in meis cour. «Mo uossa ve — la Muttla ais sgür fingià bell'e là sül plan da las cumaidias». — Crispin rova e ramaija fin cha Schiolina lichond ils ultims flus our dal sterner, chatta la storta tras la cuort ed our da stalla. I passan sur il planiv via e las trais chavras fan ün sigl sur il mürin dal prà. I vezzan la stradella e van da la val sü. Süllas costas a man schnester arda il sulai e Crispin implischa la trinchetta cun aua da funtana. Adüna t'illa piglia el cun sai. La funtana ais be dasper quel grond larschun, amo uossa e'la là — e chi chi passa sü dals plans sü vers Praveder e'l lai da Rims fa jent daspera üna posa.

Eir sias trais chavrettas stüzzan lur said aint in quists sbuorfels frais-chs. I passan vi da la puntetta e rivan aint ils sabluns bugliaints, gera chi para dad arder aint il sulai da mezdi. La Schironcla fa fadia — ma tuot in üna jada salüda il plan verdin süsur la crappa. I savura da züj', da fluors e da spinatsch'in flur . . .

Crispin cun sia percha-salsch dà ün per tschübladas tras l'ajer. Quai fa el adüna cur ch'el riva sül plan da las arschüclas. Sü qua as santa el da chasa, as santa el dalöntschi da tuot il tort, da tuots malfats chi fan sguainta giò là dadaint ils mürs da Vau. Sch'el sta in pizzapè sün quella muschna gronda, vezza el il verd da tschella val, da quella ingio chi staiva sia mamma. — «Tschütta Schiolina . . . giò là inclur, — intuorn il stort, là sun las chasas da Portatscha. Ed ourasomadiva, bod pro'l Ramüttel ais la baitetta da Cla da Naz. Sast, quella chasa d'eir'üna jada nossa. — Mo chi sa forsa cha quista stà tagli la corda e vegn per meis fat. Schi, schi pür craja . . . Barnardun farà seis train eir sainza mai. — Mo vus? — Che fessat vussas?

Chi gniss be a's manar sül plan da las cumaidias — e sgür cha pacs be san il zop da la funtana . . . » Intant cha Schiolina dasper Crispin muainta las gianoschas e cha seis gronds ögls prus nu rafüdan da dir da schi, vegn la savur da dschember in vampas sü da la zuondra. E tuot il plan savura, savura da quai müravglius. Dafatta l'aria dutscha dal davomezdi ha uoss'üna passida greiva. Ed eir sias jübladas tuornan da quaist tuttas our da la val sco scha inchün insolit passess là sur la tschispa. E para quai be — na, giò dal döss süviresüsom, be suot il lai as stumpla ün dschiervi ümid-clerin tras tuot la crapp'e zuondra e's ferma uossa ourasom lur plan. Eir la Muttl'e la Schironcla sun turnadas, sco scurrantadas giò sper il fop. Intant cha Crispin cun pleds e cun charezzas tschercha da padimar las trais bes-chettas — as spirtan las palondas sco suot il cloc d'üna manera. — Crispin es schmort, — el dà ün sat . . . o quant d'inrar passa la glied da quistas varts, — bod be ils chavallers e lura da not quels homens cha ingün nu das-cha savair novas. Sch'el nun as trategniss culla sterniglia, chi sa sch'el nu vess imblüdà eir la tavella in tuot quists dis ed ons. Cun Barnardun disch el be quai ch'el sto, — bod be adüna schi e hei.

Ün lom respir sco da ruschè as sflada sur las erbas e stalivescha güst davant els. Ed ün hom vegl cun vista sblacha, cun barba clera ed ögls glüschains as ha fermà sül ur dal fop. Üna mantella sco da valü chi müda bod in blau, bod in culur da crap as serr'intuorn sa spadlas ed ün sfurzer cun fibla da latun ha'l pozzà giò sül crap da muntanella. — «Crispin — tü sast bain da'm muossar la via giò vers Vau . . . Sch'eu nun am sbagl ais là inclur la suosta da Barnardun». Crispin es talmaintg stut ch'el nu rabl'our'ün pled. El bada be — e quai da franc — cha quist nun es ün giast scu tuot ils oters. Quai tradischa la mantella blaua e'l singular sfurzer —ma'l plü da tuot la vusch cul cling da sunasoncha.

O vess Crispin s'indubità cha Sonch Cristoffel fess sia gita da mincha stà, dess güsta hoz binsan a tuot las auas . . . , el t'il vess dit: «Nun at fermar sül prà da Vau, va inavant fin our'in Val Müstair, — piglia il scurtaröl da Palüetta. — O lura . . . e scha mai . . . lasch' inavo davo ün tschoc teis bel sfurzer» . . .

Mo Crispin, il pasteret, el sa dal muond be quai ch'el vezza, — ingün nu t'il ha mai quintà da quel patrun da tuot las auas. Perquai as stend'el amo üna jada sün sia pizzapè e tschegna cul man dret giò vers

la val. «Vezzast giò'l plan la chasa là immez il uat, quel chasamaint cun quels mürs grischs, güst aint alà sta Barnardun».

Cur cha Crispin as voldscha per dar amo ün tschüt aint in quels ögls da larmas blauas, il viandant t'il ha già viout la rain. — Il vent cun soffladinas passa glischond sur ils frastüels via. O co ch'el as giovainta cul pon da la mantella e co ch'el fa glüschir las fiblas da latun. — E singular — quels ögls dal viandant t'il sun algord da la vusch chara da sia mamma. El mai nun ha amo scuntrà inchün cun tschera tant seraina ed ögls cun quist savair be da jüstia e da vardà.

Uossa dal Döss Radond planin vain nan la saira, ella sribla las tschimmas e raiva sü'l plan e stüda il cler cusü e cajò. Las culurs sun gnidas sblachas, bod tuorblas, ed üna sumbriva naira rampigna sü dal plan da Vau.

Co cha — be sco schlaffad'adoss — üna curiusa temma s'inpatriunisch da Crispin! «Che crajast Schiolina — i sarà ura dad ir a chasa?» E sia temma crescha a pêr ed a pass culla not... ün grond pisser per quel giast ester chi passa uossa tras la val. «O be ch'el nun as ferma sü'l prà da Vau! «Bain sgür cha Barnardun fa bler dal mal, — esi Schiolina? — mo brich adüna. Al viandant da la mantella blava ingün nu das-cha far ün tort... , nu crajast eir tü?» Crispin chi tschütta sur il plan, el vezza co cha in or ün violett as plaja intuorn la zuondra, ün lom sindal da saira. «Id ais ura, — nair'ura dad ir a chasa», disch el e piglia sia percha our da la muschna d'crappa. Mo el nu ha badà co cha güst quista jada Schiolina, la sterniglia, nun ha tschegnà da schi.

Id es not cur chi chaminan vi dal pionch e'ls clocs da lur passida ribomban our dal s-chür sco vuschs chi cloman. Cur chi passan jo da la stradella et aint dal bajun s'impaisa Crispin: «Che not singulara... ün s-chür plain da pasch — mo cun ormas chi cridan... Ün tschêl be plain stailas, mo ingünas nu vöglian far cler... Schiolina... perchai quai?» dumond'el sü'l pantun, cur ch'el piglia la chadaina. Ed our dals ögls da la chavrina-sia glüsch 'ün savair sgrisclus, alch sco ch'el amo mai nu' vaiva vis. Eir nan da la fainera vain üna vusch: «Cur chi ramögli... vegni terrain e cur cha'l möz es plain va'l sura».

Sün cuschina nina il plümagl cun vampas agitadas, il trapè ais pront sün maisa ed eir il trat bel e pognà sün mür sper il föcler. Barnardun chi's fa da lavurar vi dals bras-chers ha üna glüna sco ün

char d'fain. El passa cun passida schmasürada da piertan sü e piertan giò e sia vusch trembla suot rabgias: «Tü sgurier, — toc lumbardun — sun quai hoz uras da tuornar a chasa?» E piglia la perchina suotour'il scussal blau — mo inaquella ais là sül glim il viandant da la mantella blaua. Quel pozza il sfurzer suot la s-chiclera sül plat d' s-chaffa, dà svelto ün tschüt intuorn e's voldscha lura vers Barnardun: «Vus m'avais bain ün let per star sur not?» O co cha Barnardun para cuntaint! El sribla cun ögliad'inguorda la tas-cha dasper l'üsch, cundüa lura il giast da piertan via e da s-chala sü. — Plü tard sun els aint in cuschina in davomaisa. E tuot ais oter co tschellas sairas, — plü cler e transparent, — eir ils chantuns sun clers. Id ais güst sco scha tuot as turpiess suot quist'ögliada blaua. Il giat nair es mütschi da bel e prüm our da cuschina e giò da s-chala d' cuort. Via aint il föcler dà il bras-cher zukiadas stittas e malsgüras, e las sadellas dad arom cridan in sgrizchs vi da lur bratschs da fier. Be Barnardun cun vist'adüna plü inguorda charezza quella tas-cha sül plat d' s-chaffa.

Il giast da la mantella blaua tegna badaint a tuots. E quai ch'el quinta va tras ils piertans e tras ils jadens, tras tuot la chasa s-chatschond il s-chür. Tuot sta e taicla . . . eir il giat chi'd es tuornà — e las sadellas vi da lur fiers — e sves il fö chi arda darcheu quiet aint il föcler.

Pü tard la saira passa il giast da s-chala sü e via aint in seis s-chür chombrin chi guarda vers il vas. Aint da fanestra tschütta la not stailida culla sumbriva s-chüra dal Piz Mezdi.

Be Crispin nu chatta la sön. El as bütta aint in seis let da costas in rain e da rain in costas e seis cour ais plain da turmaint. Davant fanestra dan lütschaiders da quellas straglüschildas sco da zuolper. El tira il bacliner sur il cheu aint sco sch'el as less parar cunter malspierts. Mo coura sblözia il pass da Barnardun cun sglischs scuzs tras la chà. El oda ün pêr tuns suords nan dal chantun da la s-chiclera, lura quel sgrizch da l'üsch-bural e quella vierva secha dal vegl charnatsch da chombra-palantschin.

I va vers mezzanot cha'l vent s'ha viout e vegn sco cun jübladas sü da la val, jübladas sulas, suordas. E sco scha ün strataimp as s-chadainess, tuna e scrembra quai nan da la crippla e giò dals plans. Intuorn chasa ais ün rumur sco scha tants spierts sunessan la mazola, sunessan las modinas da la mort. Ed uossa sdarlossan trais scrembtidas il fundamaint da la chà e'l mür as riva sco in anguoschas

infin sü suot la pensla. Darcheu a sieuan starlitschs e lütschaiders e tuns — ed amo adüna as sainta ün lamantöz sco dad ormas in paina. Mo lura aisa quiet. Ün fö sfrainà sclerischa il prà e'l röven, il mürin e'l bajun — e tuot intuorn ais cler sco schi füss di.

Mo cur cha la bunura vain nan sur il Piz Lad schi as stramainta ella da rasar oura il cler dal di sur la Val Vau. La chasa aint immez il prà ais üna muschna naira. Be ün pêr mürs sun amo là in pè sco mans chi tschegnan. Intera ed intratta ais be la stalla. — Mo tuot quai cha ün hom ha racrià ed ingolà es sfarinà in tschendra ed in sablun. Be via tanter ils peidrums sper l'aua sblottan las trais chavrinas l'erba bruschada da la chalur.

Crispin sco portà dad ün vent o dad ün man buntadaivel as sdruglia immez ün zuonder sül plan da las cumaidias apaina cha'ls prüms razz s-chaldan il döss. E be Schiolina, la sterniglia, chi sa daplü co tuot ils oters, ha vis a sparir tanter la zuondra ourasomadiv'il plan quella mantella grischa-blauainta da Sonch Cristoffel. Seis mans eiran vöds e sainza sfurzer.

Cun sias trais chavrettas es Crispin tuornà giò'n Val Müstair a's lubir sco famagliet aint illa baita da Cla da Naz. — Perche in stalla aint in Val Vau, amo bliers ons plü tard, ingün nun eir'in cas da padimar il muvel.

Mo l'orma da Barnardun, squitschada dals puchats, ella sguaita hoz amo tras la zuondra e sur la gera ed a traviers ils bels uats verds da la Val Vau tscherchand adüna il pardun da Sonch Cristoffel. — E plü dad ün t'il es scuntrà la saira in tuornand our da Val Mora. Adüna sieua el il viadant be in trais pass distanza e giò güst sur il mürruin be sur la Multa svanischa'l sco sfondrà aint illa crappa. E minchün sa ch'el sto tuornar aint in sia passida darcheu insü vers Döss Radond, — spettond — mo bain invan — sün quel da la mantella blaua.

Schi, tanta glied dad hoz sa amo novas da quella palantada aint in Val Vau. Ils dschembers scuttan lur misteri a la zuondra — e quella t'il tradisch'al vent. Mo'l viadant tardiv chi's lascha clappar da la not, el t'illa legia cur da quell'aria fabulosa chi's plaja cun bustabs dargient intuorn la boscha surglüschida dal clergluna. Seis pos avarà'l pür quella jà, cur cha'l bun Sonch Cristoffel, as laschond gnir puchà dad el, turnarà per levar via tuot seis malfats.